
POLİS AKADEMİYASI

«DİO-nun İNZİBATİ FƏALİYYƏTİ» KAFEDRASI

Akademiyanın kursantları üçün
"DİO-nun TMT və İO" fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu 8. "DİO-da analitik işlərin aparılması".

Vaxt –6 saat
Mühazirə– 2 saat
Seminar – 2 saat
Təcrübə - 2 saat

POLİS AKADEMİYASI

«DİO-nun İNZİBATİ FƏALİYYƏTİ» KAFEDRASI

Akademiyanın kursantları üçün
" DİO-nun TMT və İO " fənni üzrə

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu 8.: "DİO-da analitik işlərin aparılması".

Vaxt – 6 saat
Mühazirə– 2 saat
Seminar – 2 saat
Təcrübə - 2 saat

Tərtib etdi:

Kafedranın baş müəllimi,
polis polkovnik-leytenantı

Heydər Heydərov

Mühazirənin mətni kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № 10 " 30 " iyun 2017-ci il.

Bakı - 2017

Mövzu 8. "DİO-da analitik işlərin aparılması".

PLAN :

1. DİO-da analitik işin məzmunu və əsas istiqamətləri. Analitik işə qoyulan tələblər.
2. DİO-da analitik işin həyata keçirilməsi metodikası.
3. DİO-da analitik işin təşkilinin təmin edilməsi.

ƏDƏBİYYAT :

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, 12 noyabr 1995-ci il.
2. "Polis haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 28 oktyabr 1999-cu il.
3. "İnformasiya, informasiyalaşma və informasiyanın mühazirəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 3 aprel 1998-ci il.
4. "İnformasiya əldə etmək haqqında" Azərbaycan Respublikasının 30 sentyabr 2005-ci il tarixli 1024-IIQ № -li Qanunu.
5. "Kütləvi informasiya vasitələri haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 7 dekabr 1999-cu il.
6. "Giriş-çıxış və qeydiyyat" idarələrarası avtomatlaşdırılmış məlumat-axtarış sistemi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22.04.2008-ci il tarixli Fərmanı.
7. "Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanları haqqında" Əsasnamənin, "Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında" Təlimatın, "Şəhər, rayon, nəqliyyatda polis orqanlarının rəhbərliyi arasında nümunəvi vəzifə bölgüsünün təsdiq edilməsinə dair" DİN-in 13.07.2009-cu il tarixli 390 nömrəli əmri.
8. "DİO-da analitik işin və planlaşdırmanın təşkili qaydalarının təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 14.05.2002-ci il tarixli 186 №-li əmri.
9. "Azərbaycan Respublikası daxili işlər orqanlarında uçot-qeydiyyat və statistika işləri üzrə əməkdaşların fəaliyyətinin təşkili Qaydalarının təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 07.04.2017-ci il tarixli Q16-001-17 nömrəli qərarı.
10. "Azərbaycan Respublikasında cinayətlərin vahid uçotunun aparılması qaydaları haqqında Təlimatın təsdiq edilməsi barədə" DİN-in 16.02.2017-ci il tarixli Q8-001-17 nömrəli qərarı.
11. "DİN-in Vahid məlumat-axtarış sistemindən istifadə qaydaları barədə" DİN-in 29.04.2010-cu il tarixli 253 nömrəli əmri.
12. "Fərdi məlumatların avtomatlaşdırılmış qaydada işlənməsi ilə əlaqədar şəxslərin qorunması haqqında" Konvensiyanın təsdiq edilməsi barədə" Qanunun elan edilməsinə dair DİN-in 23.11.2009-cu il tarixli 692 nömrəli əmri.
13. "Mərkəzləşdirilmiş kriminal və axtarış uçotlarının təşkili və aparılması Qaydaları barədə" Təlimatın təsdiq edilməsi haqqında DİN-in 08.01.2019-cu il tarixli Q5-001-19 nömrəli qərarı.
14. Коренев А.П. «Основы управления в ОВД». М., 2001
15. Hübətov S.H. Dərs vəsaiti «DİO-da idarəetmənin elmi-metodik və təşkilati əsasları».. B,2001, səh 53-64.
16. Hübətov S.H., Heydərov H.M. "DİO-nun TMT və İO" fənni üzrə tədris-metodik vəsait. B, 2003, səh 7-15.
17. Информационно-аналитическая деятельность специалиста // <http://www.omsk.edu/article/vestnik-omgru-83.pdf>
18. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы // <http://misit.ucoz.ru/load/14-1-0-45>
19. Информационно-аналитическая работа в органах внутренних дел // <http://www.studsell.com/view/53225/160000>

GİRİŞ:

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dövlət idarəetmə sisteminin bütün sahələrində hüquqi islahatların aparıldığı kimi dövlət idarəetmə orqanları sistemində tipik bir sosial sistem olan daxili işlər orqanları sistemində də hüquqi islahatların aparılması ardıcıl surətdə davam etdirilir.

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə respublikada aparılmış hərtərəfli islahatlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənabları tərəfindən müvəffəqiyyətlə davam etdirilərək dövlətimizə böyük uğurlar gətirmiş, onun iqtisadi əsasları əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir.

Bu prosesdə respublikanın daxili işlər orqanları da öz səlahiyyətləri çərçivəsində yaxından iştirak edərək ölkədə qanunçuluğun, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, habelə cinayətkarlığa qarşı mübarizədə qarşılıqlarına qoyulmuş vəzifələrin yerinə yetirilməsində Respublikanın daxili işlər naziri, daxili xidmət general-polkovniki cənab Ramil Usubovun rəhbərliyi altında kompleks tədbirlər həyata keçirilir.

DİO-nun qarşısına qoyulmuş bu vəzifələrin vaxtında və səmərəli yerinə yetirilməsi, polis orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi, polis orqanlarında aparılan analitik işin düzgün təşkil edilməsindən bilavasitə asılıdır.

Bu günkü mühazirənin mövzusu da mahiyyət etibarilə, məhz daxili işlər orqanlarında analitik işin təşkili və həyata keçirilməsi qaydalarının öyrənilməsinə yönəlmişdir.

Mühazirəmizin mövzusunun planına daxil edilmiş sualların açıqlanması vasitəsi ilə siz, birinci növbədə daxili işlər orqanlarında analitik işin məzmunu və əsas istiqamətləri, ikinci növbədə analitik işin həyata keçirilməsi metodikası və üçüncü növbədə isə analitik işin təmin edilməsi haqqında nəzəri biliklər əldə etmiş olacaqsınız.

Nəzəri biliklərin əldə edilməsində məqsədimiz ondan ibarətdir ki, gələcək xidməti fəaliyyətimizdə onları rəhbər tutmaqla siz, xidməti vəzifələrinizi qüvvədə olan qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş, qanunçuluğun tələblərinə riayət etmiş və «Polis haqqında» Qanunun 3-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən müəyyən edilmiş polisin əsas vəzifələrini tam və səmərəli yerinə yetirmiş olacaqsınız.

Sual 1. DİO-da analitik işin məzmunu və əsas istiqamətləri. Analitik işə qoyulan tələblər.

Bildiyimiz kimi, sosial idarəetmənin mahiyyəti ayrı-ayrı insanların subyektiv fəaliyyətini cəmiyyətin obyektiv inkişaf qanunauyğunluğu ilə eyniləşdirməkdən ibarətdir. Bu da sosial həyatın obyektiv qanunauyğunluqları ilə mövcud olan subyektiv faktorların qarşılıqlı əlaqələrinin düzgün qurulmasından asılıdır. Başqa sözlə – sosial həyatın obyektiv qanunauyğunluqları ilə subyektiv faktorları arasındakı qarşılıqlı əlaqənin düzgün qurulması – onlar arasındakı qarşılıqlı əlaqənin uçotunun düzgün aparılmasından birbaşa asılıdır. Belə olan halda cəmiyyətin inkişafı da, onun bütün sosial institutlarının səmərəli fəaliyyəti də daha da səmərəli həyata keçmiş olar. Buna görə də çox ədalətli olaraq qeyd edilir ki, ictimai prosesləri idarə etmək – bu ictimai inkişafın obyektiv qanunauyğunluqlarının uçotuna əsaslanmış real (düzgün) siyasətin həyata keçirilməsi deməkdir.

Respublikamızda aparılan hüquqi islahatlar nəticəsində, hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyətini, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsini, vətəndaşların konstitusion hüquq və azadlıqlarının qorunmasını təmin edən bir çox yeni demokratik qanunlar qəbul edilmişdir.

Son illərdə DİO-nun bir başa idarəetmə sahəsi sayılan sosial proseslərin idarə olunmasına elmi yanaşmanın rolu artmışdır.

Müasir dövrdə cəmiyyətdəki sosial-iqtisadi və siyasi proseslər, özünün yüksək dinamikliyi ilə seçilir və bu dinamik proseslərdən irəli gələrək sosial sistemlərin – özünün idarə olunmasında da sözsüz ki, müəyyən çətinliklər meydana çıxacaqdır. Belə bir şəraitdə – ictimai qaydanın mühafizəsi və cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində – DİO-nun səmərəli fəaliyyət göstərməsi üçün onun idarəçilik təsirinin effektivliyi, bir sıra amillərdən asılı olur:

- birincisi, mövcud şəraitlə bağlı toplanmış informasiyaların sisteməlik olaraq dərin və hərtərəfli təhlili aparılmalı;
- ikincisi, təhlil zamanı aşkar olunmuş dəyişikliklərə vaxtında reaksiya verilməli;
- üçüncüsü, bu dəyişikliklərin aradan qaldırılması üçün vaxtında idarəçilik qərarları qəbul edilməlidir.

Göründüyü kimi, DİO qarşısında duran vəzifə və funksiyaların artması və mürəkkəbləşməsi – DİO-nu bir sıra məsələlərə xüsusi diqqət yetirməyə məcbur edir.

- 1) DİO-nun idarəedilməsinin effektivliyinə qoyulan tələblərin artırılması.
- 2) Onların gördükləri işin intensivliyinin artırılması.
- 3) Hüquq qaydasının vəziyyətinə təsir edən amillərin kompleks təhlilinin aparılması.

Göründüyü kimi hüquq qaydasının vəziyyətinə böyük təsir göstərən amillər kompleksinin təhlili məsələsinə xüsusi diqqət göstərilir. Çünki, DİO sisteminin səmərəli fəaliyyəti – yalnız hüquq pozuntularını yaradan, onların törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitlərin, həmçinin dövlət və ictimai təşkilatlar tərəfindən bu pozuntularla mübarizədə istifadə edilən tədbirlərin (üsulların) müntəzəm təhlili əsasında (öyrənilməsi) mümkündür.

Hazırda analitik informasiya işi – DİO sisteminin fəaliyyətində, daha dəqiq desək idarəetmənin müxtəlif səviyyələrində, bütün xidmət və bölmələrin fəaliyyətində geniş tətbiq olunur.

Bu problemlərin nəzəri və praktiki əsasları, həmçinin onun təşkili və həyata keçirilməsi metodikası bir sıra alimlər tərəfindən geniş tətbiq edilmişdir. Bunlardan professor M.B.Baytsovun, S.İ.Ritsinin, Q.A.Tumanovun və başqalarının adını çəkmək olar.

İnformasiya – analitik işin ümumi nəzəri əsasları, dialektika, məntiq, kriminalologiya və digər hüquq fənlərinin ümumi müddəalarına əsaslanır, habelə DİO-nun inzibati və əməliyyat axtarış fəaliyyəti kimi xüsusi fənlərin əsas müddəalarına söykənir.

DİO-da istifadə olunan «analitik iş» termini özündə tədqiq, təhlil və dərkətmə fəaliyyətini ehtiva edir. Bu fəaliyyət səbəbli əlaqələrin, tendensiya və qanunauyğunluqların aşkar olunmasına xidmət edir ki, bu da öz növbəsində əsaslandırılmış qərarların qəbul edilməsinə və sistemin səmərəli fəaliyyət göstərməsinə imkan verir.

Analitik iş hər bir sosial sistemin idarə olunması prosesinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. DİO-nun idarəetmə fəaliyyətində hər bir təşkilati və taktiki problemlər əməliyyat şəraitinin qabaqcadan öyrənilməsi əsasında həll edilir.

Belə ki, analitik işin nəticələrinin köməkliyi ilə idarəetmə subyektinin hüquq qaydasının vəziyyəti barədə hərtərəfli məlumatla təmin olunur. Bu məlumatlar sırasına: - idarəetmə obyektinə barədə, ətraf (xarici) mühit barədə və həmçinin DİO-nun öz sistemi barədə məlumatları aid etmək olar. Göstərilən məlumatların (işlənməsi) əsasında DİO-nun fəaliyyətinin strategiyası və taktikası müəyyənləşdirilir, sistemin fəaliyyətinin obyektiv və subyektiv faktorlarına əsaslanaraq idarəçiliyin qabaqlayıcı xarakteri (təsirliliyi) təmin olunur.

Beləliklə, yuxarıda qeyd olunanlara əsaslanaraq DİO-da analitik işin – **məzmunu** – hüquq qaydasının vəziyyəti və DİO-nun praktik fəaliyyətinin nəticələri barədə informasiyanın öyrənilməsinə və qiymətləndirilməsinə əks etdirən səbəbli əlaqələrin, tendensiyaların və qanunauyğunluqların aşkar olunmasına yönəlmiş fəaliyyəti kimi başa düşmək olar.

Analitik işin **məqsədi** – DİO-1 sisteminin idarə olunmasının təmini və onun idarəetmə təsirinin effektivliyinin qiymətləndirilməsidir.

Beləliklə, yuxarıda göstərilən anlayışlardan aydın görünür ki, analitik iş – geniş mənada informasiyanın alınması, öyrənilməsi və təhlili ilə bağlıdır.

Onun **nəticəsi** - müxtəlif növ idarəetmə qərarlarının işlənilib hazırlanması və elmi əsaslandırılmasından və həmçinin praktikanın ümumi tendensiya və təzahürlərinin aydınlaşdırılmasından ibarətdir.

Göründüyü kimi, DİO-da analitik-informasiya işi sırf praktiki məqsədlərə xidmət edir. O, şəhər-rayon polis orqanları səviyyəsində cinayətkarlıqla mübarizə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi işində, bu orqanların qarşısında duran vəzifələrin həllinə xidmət edir.

Analitik işin əsas istiqamətləri.

Daxili işlər orqanları tərəfindən həyata keçirilən analitik işin xarakteri çoxşaxəli və müxtəlifdir. Bu işi bir neçə müstəqil istiqamətə ayırmaq olar. Hər müstəqil istiqamətin isə özünəməxsus (xarakterik) məqsədləri vardır.

Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün informasiyanın toplanması, öyrənilməsi və qiymətləndirilməsi tələb olunur. Bu istiqamətlərə aşağıdakılar aiddir:

- a) hüquqpozmaların tendensiyalarını, DİO-nun fəaliyyətini və onların əsaslandırılmış faktorlarının uzun müddətə öyrənilməsi (5-15 il);
- b) əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili (rüb, yarımillik, 9 aylıq və illik);
- e) əməliyyat şəraitinin cari (fasiləsiz) təhlili (gündəlik, on günlük (dekadalıq), aylıq);
- d) hüquq qaydalarının və DİO-nun fəaliyyətinin ayrı-ayrı problemlərinin xüsusi təhlili.

Bu istiqamətlərin hər birini ayrılıqda araşdıraraq:

a) *hüquqpozmaların tendensiyalarını, DİO-nun fəaliyyətinin və onların əsaslandırılmış faktorlarının uzun müddətə öyrənilməsi (5-15 il).*

Təhlilin bu növünün başlıca məqsədi – yuxarıda göstərilən tendensiyaların ehtimal olunan dəyişiklikləri barədə, proqnostik nəticələrin alınması və bunun əsasında baş verə biləcək dəyişikliklərin mümkün qədər neytrallaşdırılmasına, hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə və DİO sisteminin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsinə yönəlmiş kompleks tədbirlərin işlənilib hazırlanmasından ibarətdir. Bu növ təhlilin zəruriliyi ondan irəli gəlir ki, hər bir sosial sistem kimi DİO sistemi də öz strategiyasına malik olmalıdır və bu strategiyanın işlənilib hazırlanması – hüquq pozuntularının inkişaf tendensiyalarını və qanunauyğunluqlarını, onlara səbəb olan ətraf mühitin (kriminogen və antikriminogen) faktorlarını, həmçinin DİO sisteminin vəziyyətini öyrənilib təhlil etmədən mümkün deyildir.

Belə vəziyyətdə DİO-nun və onun fəaliyyətinin forma və metodlarının, xarici mühitin (kriminogen və antikriminogen) faktorlarını şərtləndirən, bütövlükdə cinayətkarlığın və digər hüquqpozmaların inkişafı tendensiyaları və qanunauyğunluqları nəzərdə tutulur.

Beləliklə, analitik işin əsas istiqamət növlərindən biri olan hüquqpozmaların tendensiyalarını, DİO-nun fəaliyyətini və onların əsaslandırılmış faktorlarının uzun müddətə öyrənilməsinin nəticələri başlıca olaraq uzun müddətli istiqamətverici (məüyyənedici) qərarların əsasını təşkil edir.

Uzun müddətli istiqamətverici – strateji qərarların qəbulu, keçmiş dövrlərin (5-15 il) statistik göstəricilərinə əsaslanmalı və bu illərdə məhkəmə, ədliyyə və DİO-nun fəaliyyətinin tədqiqatı aparılmalı, cari dövrlə keçən dövrün statistik göstəriciləri təhlil olunmalı və gələcəyə proqnoz verilməlidir. Burada idarəetmənin proqnozlaşdırma funksiyası əsas rol oynayır. Çünki, gələcək üçün verilən proqnoz əsasında onun cari ilin ötən dövrü ilə, keçmiş dövrün statistik göstəriciləri dayanır. Bunun üçün statistik faktlar, dəlillər tədqiq edilməli, öyrənilməli və gələcəyə proqnoz verilməlidir. Buna görə də deyirlər ki, statistika keçmişin güzgüsü, gələcəyin proyektorudur və yaxud statistika, ictimai idrakın ən möhtəşəm silahıdır.

Analitik işin bu istiqamətinin tədqiqi DİN və BPI-ləri səviyyələrində həyata keçirmək mümkündür. Çünki, ancaq bu səviyyələrdə kifayət qədər informasiya əldə etmək mümkündür. Və bu imkanlı statistikanın əsas metodlarından olan - böyük ədədlər qanununun həyata keçirilməsinə şərait yaradır.

b) *əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili (rüblik, yarımillik, 9 aylıq və illik).*

Təhlil dedikdə birinci DİO-nun fəaliyyətinin bütün xidmət sahələri üzrə təhlili, ikincisi isə əməliyyat şəraitini xarakterizə edən faktorlar yığımını müxtəlif elmi-metodik vəsaitlərin və riyazi metodların köməyi ilə həyata keçirilən təhlili başa düşülür.

Təhlilin bu növünün aparılmasının məqsədi – hüquq qaydasının vəziyyətindəki dəyişikliklərin (kanara çıxmaların) aşkar olunması;

- xarici mühit amillərinin müəyyən olunması;
- DİO sisteminin vəziyyəti;
- DİO sisteminin fəaliyyətinin öyrənilməsidir.

Əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili zamanı aşağıda göstərilən (hesabat dövrü) bir sıra məsələlər nəzərə alınır:

- xidməti ərazinin sosial-iqtisadi, coğrafi və demoqrafik xarakteristikaları;

- xidməti ərazidə daha çox törədilən hüquqpozmalarda vaxtı, yeri və xarakterik xüsusiyyətləri;

- cinayətlərin törədilməsinin səbəb və şəraitinin aşkar edilməsi və onların aradan qaldırılması üzrə görülən tədbirlər;

- hüquqpozmaları törədən və ya profilaktiki və əməliyyat uçuqlarında olan şəxslərin sayı haqqında məlumatlar;

- polis orqanlarının fəaliyyəti və ayrı-ayrı əməkdaşlar haqqında vətəndaşların təkliflərinin, ərizə və şikayətlərinin, kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunmuş materialların və ictimai rəyi əks etdirən məlumatların öyrənilməsidir.

Kompleks təhlilin nəticəsində aşağıdakı məsələlərə qiymət verilir:

- cinayətkarlığın dinamikası və strukturunda baş verən dəyişikliklərin, onların səbəbləri nəzərə alınmaqla kriminogen durumun qiymətləndirilməsi;

- cinayətkarlığa qarşı mübarizə, ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin təminində inzibati ərazi üzrə daha aktual və spesifik problemlər;

- əməliyyat şəraitinin mürəkkəbləşdiyi ərazilərin və həyat üçün mühüm əhəmiyyətli obyektlərin siyahısının əldə edilməsi;

- xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi üzrə işin nəticələrinə qiymət verilməsi;

- fəaliyyətindəki nöqsanları doğuran səbəb və şəraiti, onların aradan qaldırılması üzrə tədbirləri;

- əməliyyat şəraitinin ehtimal olunacaq dəyişmələri və fəvqəladə vəziyyətlərin yaranması ilə bağlı proqnozlar.

Beləliklə, əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili (DİO-nun işinin cari planlaşdırılmasının bazasını təşkil edir və rüblük və yarımillik planlar tərtib olunur) əsasında aşağıdakı tədbirlər görülür:

- polis orqanlarının qüvvə və vasitələrinin yerləşdirilməsində dəyişikliklər edilir;

- zəruri hallarda polis orqanlarının xidmətlərinin və ərazi bölmələrinin iş planlarında düzəlişlər və əlavələr edilir;

- kompleks tədbirlər işlənilib hazırlanır, daha çox yayılmış və təhlükəli hüquqpozmalara qarşı mübarizənin gücləndirilməsi üzrə qərarlar qəbul olunur;

- müəyyən edilmiş qaydada dövlət hakimiyyət, yerli özünüidarə, yaxud polis orqanlarına və ictimai birliklərə, həmçinin əhaliyə asayişin, ictimai təhlükəsizliyin, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması, habelə cinayətkarlığa qarşı mübarizə üzrə görülən tədbirlər haqqında informasiyanın verilməsi ilə bağlı tədbirlər həyata keçirilir.

Kompleks təhlil həm DİN, həm DİN-in Polis İdarələri və həm də şəhər-rayon polis şöbələri səviyyəsində həyata keçirilir.

Kompleks təhlilin əsas *məqsədi* hüquq qaydasının vəziyyətinin dövrü olaraq qiymətləndirilməsindən, arzu olunmaz meyllərin üzə çüxarılması və on qarşı tədbirlərin görülməsindən ibarətdir.

Bu növ təhlilin əsasında ictimai qaydanın mühafizəsi və cinayətkarlığın vəziyyəti barədə şəhər-rayon DİO-nun xidmət sahələrinin fəaliyyətinin nəticələri barədə DİN-də, Baş Polis İdarəsində əməliyyat şəraitin barədə analitik arayışlar hazırlanır.

Beləliklə, əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili nəticəsində orta müddətli və fərdi (xüsusi) qərarların qəbulu üçün baza yaradılır.

c) əməliyyat şəraitinin cari (fasiləsiz) təhlili.

Bu təhlil gün, on gün və ay ərzində toplanmış informasiya əsasında həyata keçirilir.

Cari təhlil əsasən iki məsələni həll edir:

1) müxtəlif mənfi meyllərin yaranması səbəblərinin aşkar edilməsi və bu meyllərin qarşısının vaxtında ölçü götürmək (burada söhbət dayanıqlı meyllərdən deyil, ayrı-ayrı faktlardan gedir);

2) hesabat dövrü üçün kompleks təhlil aparılana qədər dayanıqlı mənfi meyllərin cücartilərinin vaxtında aşkar edilməsi.

Bu növ təhlilin **məqsədi** – orqanın fasiləsiz (operativ) idarəedilməsini təmin etməkdən ibarətdir.

Bunun nəticəsində:

- orqanın iş planına əlavə və dəyişikliklər edilməsinə;
- polis orqanının qüvvə və vasitələrinin yerlərinin dəyişdirilməsinə;
- həmçinin müəyyən tədbirlərin daha məqsədyönlü həyata keçirilməsinə şərait yaratmış olur.

Beləliklə, cari təhlil əsasında hazırlanan əsas sənədlər fəvqəladə hadisələr və təhlükəli cinayətlər barədə informasiyalar DİN-ə, Baş Polis İdarələrinə, Polis İdarələrinə göndərilən gündəlik məlumatlardır.

Beləliklə, cari təhlil idarəetmənin fasiləsizlik xarakterini təmin edir.

d) hüquq qaydasının ayrı-ayrı problemlərinin və DİO-nun fəaliyyətinin xüsusi təhlili.

Bu təhlil o zaman həyata keçirilir ki, kompleks və cari təhlilin köməyi ilə əldə olunan informasiya (meydana çıxmış) aşkar olunmuş tendensiyaları izah etməyə kifayət etmir. Həmçinin, cari və kompleks təhlil zamanı, təşəkkül tapmış tendensiyalardan kənar çıxımları və yaxud əvvəllər rast gəlinməyən konkret situasiyaları izah edə bilmədikdə xüsusi təhlilin köməyindən istifadə olunur.

Burada həll edilməli problem kimi:

- hüquq qaydasının vəziyyətinin xüsusiyyətlərinin müəyyən olunması;
- hüquq qaydasına təsir edən obyektiv faktorların qeyri müəyyənliyi;
- orqanın təşkilinin xarici mühitin amillərinə uyğun olmaması;
- orqanın fəaliyyətinin qeyri effektivliyi və s. problemləri göstərmək olar.

Məsələn, yetkinlik yaşına çatmayanlar arasında hüquqpozmaların səviyyəsinin artmasının səbəbləri yaxud, əvvəllər məhkum olunmuşların arasında aparılan profilaktiki işdə olan nöqsanları və s. göstərmək olar.

Göründüyü kimi, bu problemlər konkret problemlərdir, xüsusi problemlərdir. Yəni, onların izahı üçün kompleks tədqiqata ehtiyac yoxdur, yaxud kompleks tədqiqat bu problemin həllini aydın görə bilmir. Çünki, kompleks və cari təhlilin predmeti çox genişdir. Buna görə də konkret problem sanki geniş predmetin içində itib batır.

Konkret və xüsusi problemin həlli üçün xüsusi analiz tələb olunur. Bu problemin xüsusiliyi də ondan ibarətdir ki, o heç bir ümumi tendensiya və qanunauyğunluqlara tabe olmur və özünün xüsusi qanunauyğunluqları vardır.

Beləliklə, xüsusi təhlilin nəticələrindən adətən, xüsusi və operativ qərarların qəbul edilməsində istifadə olunur. Bu operativ qərarlar- kompleks və ya hər hansı konkret əməliyyatın həyata keçirilməsi ilə bağlı ola bilər.

Buradan da DİO-da analitik işin əsas istiqamətlərinin ümumi əlamətləri görünür. Analitik işin ayrı-ayrı istiqamətləri isə məcmu halında, müxtəlif problemlərin mahiyyətini və təbiyyətini hərtərəfli izah etməyə, onların qarşılıqlı əlaqəsini aydınlaşdırmağa imkan verir.

Analitik işə qoyulan tələblər:

Hər bir idarəçilik fəaliyyətinin qarşısında bir sıra tələblər qoyulduğu kimi, analitik işin qarşısında da bir sıra tələblər qoyulur. Bu tələblərin nəzərə alınmaması əsassız və hətta yalnız nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Bu tələblərə aşağıdakıları aid etmək olar:

- təhlildə istifadə olunan informasiyanın doğruluğu, tamlığı və hərtərəfliliyi, yəni analiz edilən hadisələrin hərtərəfli təhlilindən və onun ümumi keyfiyyətlərini və tendensiyalarını müəyyənləşdirən qarşılıqlı əlaqələrin öyrənilməsindən ibarətdir;

- əsaslı nəticələrin çıxarılması üçün (ilkin ayrı-ayrı) ilkin informasiyanın kifayət qədər uzun müddətə öyrənilməsi, müşahidənin reprezentativliyi;

- informasiyaların tutuşdurulması (müqayisə edilməsi) yolu ilə uyğunluğunun yoxlanılması;

- informasiyanın tamlığına və obyektivliyinə kömək edən təhlilin müxtəlif metodlardan kompleks istifadəsi.

Beləliklə, analitik işin istiqamətləri və ona qoyulan tələblər ümumi şəkildə açıqlandı.

İndi isə onun həyata keçirilməsi metodikasını nəzərdən keçirək.

Biz bu metodikanı nəzərdən keçirərkən əsas kimi əməliyyat şəraitinin kompleks təhlilini götürəcəyik. Çünki, kompleks təhlil geniş yayılmış mürəkkəb təhlil növüdür.

Sual № 2. DİO-da analitik işin həyata keçirilməsi metodikası.

«Əməliyyat şəraiti» anlayışı - DİO-nun normativ və metodiki sənədlərində və xüsusi ədəbiyyatlarda geniş istifadə olunur. Bir qayda olaraq bu anlayışla DİO-nun fəaliyyətinin təşkili üçün əhəmiyyət kəsb edən faktor və amillərin məcmusu başa düşülür. Bunların köməyi ilə DİO öz hüquq mühafizəedici və hüquq tətbiqedici funksiyalarını həyata keçirirlər.

Əməliyyat şəraitini təşkil edən bu faktorları və şərtləri bir-biri ilə qarşılıqlı fəaliyyətdə olan iki informasiya bloku kimi göstərmək olar.

Bu informasiya blokları kimi:

- DİO-nun fəaliyyətini müəyyənləşdirən xarici şəraiti (amili);
- DİO sisteminin özünün vəziyyətini və fəaliyyətini əks etdirən daxili şəraiti (amili).

Xarici şəraitlərə hüquq qaydasını DİO sisteminin təsir obyektı (xarici idarəetmə) kimi xarakterizə edən komponentlər aiddir.

Bu komponentlər kimi:

- xidmət aparılan ərazinin coğrafi, siyasi, sosial-iqtisadi, demoqrafik xarakteristikaları;

- DİO-nun (və digər dövlət və ictimai təşkilatların) hüquq qaydasının qorunması ilə bağlı fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini və xarakterini müəyyən edən konseptual müddəalar;

- hüquq qaydasının qorunması sahəsində DİO ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq edən dövlət orqanları və ictimai təşkilatların vəziyyəti və fəaliyyəti.

Daxili şəraitə (amillərə) DİO sisteminin vəziyyətini əks etdirən amillər aid edilir:

- DİO sisteminin vəziyyətini (onların strukturunu, ştat sayını, şəxsi heyətin komplektləşdirilməsini, qüvvə və vasitələrin yerləşdirilməsini texniki təminatı) əks etdirən komponentlər;

- hüquq qaydasının qorunması ilə bağlı sistemin fəaliyyəti (cinayətlərin açılma vəziyyəti, cinayətkarların axtarışı, hüquq pozuntularının aşkar edilməsi, onların profilaktikası, istintaqın keyfiyyəti və s.).

Əməliyyat şəraitinin kompleks təhlilinin ümumi metodikası.

İndi isə analitik işin həyata keçirilməsi metodikasının özünü nəzərdən keçirək.

Burada təhlilin əsası kimi əməliyyat şəraitinin kompleks təhlili metodikası götürüləcəkdir. Çünki, təhlilin bu növü daha əhatəlidir, mürəkkəbdir və DİO sistemində daha çox yayılmışdır.

Analitik işin növündən asılı olmayaraq – analitik işin həyata keçirilməsi prosesində əməliyyat şəraitini təşkil edən (və yuxarıda sadaladığımız) bütün komponentlərin məcmusu və qarşılıqlı əlaqəsi tədqiq edilir.

Yeri gəlmişkən onu da demək lazımdır ki, məhz burada tədqiqatın kompleks və sistemli xarakterli olması özünü biruzə verir.

Bu tələblərə uyğun olaraq ilkin informasiya toplusunu aşağıda göstərilmiş ardıcılıqla (blok üzrə) öyrənmək lazımdır.

1 – ilk növbədə xarici təsir obyektı öyrənilməlidir (hüquq qaydasının vəziyyətini xarakterizə edən proseslər).

2- Sonra isə bu proseslərin, DİO üçün obyektiv olan xarici mühit elementləri ilə səbəbli əlaqəsi öyrənilir.

3- İdarəetmə subyektinin özünün təşkili və onun fəaliyyəti (hüquq qaydasının vəziyyətinə idarəetmə təsirinin effektivliyi) öyrənilməlidir.

Daha dəqiq desək burada hüquq qaydasının vəziyyəti ilə DİO üçün subyektiv olan faktorların səbəbli əlaqəsi tədqiq olunur.

Hüquq qaydasının vəziyyəti barədə informasiyanın öyrənilməsi prosesində:

- hüquq pozuntularının daxili qanunauyğunluqları aşkar edilir;
- bu tendensiya və qanunauyğunluqlardan kənara çıxmalar öyrənilir;
- ayrı-ayrı və müəyyən qrup hüquq pozuntularının xarakteristikası tədqiq edilir.

Hüquq qaydasının vəziyyətinə təsir göstərən xarici mühit faktorları barədə informasiyanın öyrənilməsi, yuxarıda birinci blok üzrə qeyd edilmiş analizin nəticələri ilə tutuşdurularaq hüquq pozuntularının baş vermə qanunauyğunluqlarını və tendensiyalarını açıq-aydın müəyyən edən - coğrafi-siyasi, sosial-ıqisadi və demoqrafik faktorlarla izah etməyə imkan yaradır. Həmçinin bu təzahürlərin obyektiv səbəblərini, ayrı-ayrı cinayətlərin törədilməsinə və yayılmasına kömək edən şəraiti aşkar etməyə imkan verir.

Daxili işlər orqanının vəziyyəti və onun fəaliyyəti barədə informasiyanın analizi zamanı aydınlaşdırılır ki, orqanın daxili parametrləri (strukturu, ştat, funksional vəzifələr, qüvvə və vasitələrin yerləşməsi və s.) hüquq qaydasının vəziyyəti və xarici mühitin inkişafda olan amilləri ilə nə dərəcədə ayaqlaşır. Həmçinin aydınlaşdırılır ki, orqanın fəaliyyətinin təşkilindəki dəyişikliklər hüquq qaydasının vəziyyətindəki dəyişikliklərə nə dərəcədə uyğun olmuşdur və əməliyyat şəraitindəki konkret vəziyyətə orqanın adekvat reaksiyası nə dərəcədə çevik olmuşdur. Bu blokda həmçinin daxili işlər orqanlarının hüquq pozuntuları ilə mübarizədə fəaliyyətinin hansı forma və metodlarının effektiv olması müəyyənəldir. Həmçinin hansı iş forması və metodu gözlənilən nəticəni verməmişdir və hər bir xidmət sahəsində ayrıca olaraq müvəffəqiyyət və uğursuzluqların səbəbləri kimi məsələlərə də aydınlıq gətirilir.

Əməliyyat şəraitinin ayrı-ayrı komponentlərinin tədqiqi metodikası

Əməliyyat şəraitinin ayrı-ayrı komponentlərinin tədqiqinin konkret metodlarının araşdırılmasına başlayarkən bir neçə ümumi qeydlərin aparılması vacibdir.

Əməliyyat şəraiti barədə bir sıra mütləq göstəricilər (törədilmiş cinayətlərin və ya açılmış cinayətlərin, həmçinin qarşısı alınmış cinayətlərin sayı) təsəvvür yaratmasına baxmayaraq bu göstəriciləri formalaşdıran bir növ məntiqi nəticəsi olduğu digər göstəricilərlə (cinayətkarlığın səviyyəsi, cinayət əmsalı, polis fəaliyyətinin sıxlığı və s.) yanaşı nəzərdən keçirmək daha məqsədəuyğundur. Bu bizə imkan verir ki, analiz edilən göstəricinin intensivliyi barədə daha obyektiv danışaq və bu göstəricilərdən müqayisəli qiymətləndirmədə istifadə edək.

Bununla bərabər bilmək lazımdır ki, əgər qeydə alınmış cinayətlərin sayı çox deyilsə, onda rayon səviyyəsində cinayətkarlığın tendensiyalarını axtarmaq o qədər də əhəmiyyətli deyildir. Belə ki, yalnız çoxlu sayda cinayətlər qeydə alınarsa, onda, statistikada müəyyən qanunauyğunluq və tendensiyaları görmək olar. Xüsusilə də, bu cür kiçik miqyaslarda, adətən situativ xarakter daşıyan ayrı-ayrı qrup və növ

cinayətlərin statistikasını əsasında hər hansı tendensiya axtarmaq heç məqsəduyğun deyildir.

Bununla əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, rayon miqyasında hüquq qaydasının statistik öyrənilməsi üçün cinayətkarlığın vəziyyəti barədə rəqəm göstəriciləri kifayət etmir. Burada bütün hüquq pozuntuları barədə statistik göstəriciləri toplamaq və tədqiq etmək lazımdır, belə ki, yalnız bu cür informasiya məcmusu ictimai qaydanın və ictimai təhlükəsizliyin vəziyyətini tam əks etdirə bilər, həmçinin kifayət qədər informasiya massivi mövcud tendensiya və qanunauyğunluqlar barədə tam və əsaslandırılmış nəticələrin çıxarılmasına imkan verir.

Bundan başqa qeyd etmək lazımdır ki, polis in zibati fəaliyyətinin effektivliyi cinayətkarlığın vəziyyəti və onun ayrı-ayrı növləri ilə sıx əlaqədardır. Məsələn, Cinayət Məcəlləsində təsbit olunmuş «Xuliqanlıq» və inzibati qaydada tənbeh edilən «Xırda xuliqanlıq» yaxud sərxoşluqla mübarizə ilə alkoqol sərxoşluğu vəziyyətində törədilmiş cinayətlərin sayının əlaqəsi və s.

Nəticə etibarını ilə qeyd edək ki, əməliyyat şəraitinin xarakterizə edən göstəricilərin hamısı dinamikada və qonşu regionun analoji göstəriciləri ilə müqayisədə öyrənmək lazımdır (yaxud analoji şəraitdə fəaliyyət göstərən orqanın göstəriciləri ilə müqayisə etmək). Bu cür hallarda, qiymətləndirmə analoji orqanın müvafiq göstəriciləri ilə və ya başqa orqanın analoji göstəriciləri ilə müqayisə edilərək aparılır.

Hüquq pozuntularının tədqiqi - başlıca olaraq daxili işlər, ədliyyə orqanlarında və məhkəmələrdə toplanmış, qeydə alınmış cinayətlər və inzibati hüquqpozmalər barədə statistik məlumatların öyrənilməsi əsasında həyata keçirilir.

Bir qayda olaraq hüquq pozuntularının tədqiqi - hesabat dövründə- qeydə alınmış cinayətlərin dinamikasının analizindən başlayır. Bu növ analizin həyata keçirilməsi üçün «müqayisə cədvəli» adlanan cədvəllər tərtib olunur. Bu cədvəllər özlüyündə qeydə alınmış cinayətlərin və inzibati hüquqpozmalərin ümumi sayını, ayrı-ayrı xidmətlər üzrə qeydə alınmış cinayətlərin sayını, həmçinin ayrı-ayrı tərkiblər üzrə cinayətlərin sayını xarakterizə edirlər.

Bu müqayisə cədvəllərində mütləq artım və artım tempi ya zəncirvari metodla (əvvəlki dövrün göstəriciləri əsas götürülməklə artım və azalma faizlə göstərilməsi) göstərilir, yaxud da daimi baza metodundan (burada hər hansı dövr ərzindəki göstəricilər baza kimi götürülür və digər dövrlər baza ilə müqayisə olunur) istifadə olunur. Bu daimi baza metodu analiz edilən dövrdə dinamikadakı prinsiplial tendensiyaları aşkar etməyə imkan verir. Zəncirvari metod isə dinamikanı dəqiqləşdirməyə və baxılan dövrün daxilindəki dəyişiklikləri üzə çıxartmağa imkan yaradır.

Dinamika göstəricilərinin hesablanmasının (müqayisəsinin) köməyi ilə müəyyən olunur ki, hansı xidmətlər və onların daxilində hansı növ və qrup hüquq pozuntuları, analiz olunan dövrün bütün hüquq pozuntularının massivinin dinamikasındakı dəyişiklikləri müəyyən etmişlər. Hesablama nəticəsində əldə olunmuş dinamika göstəriciləri hökmən bütövlükdə regionun analoji göstəriciləri ilə, həmçinin orqanın keçən dövrdəki analoji göstəriciləri ilə, yaxud keçən ilin analoji dövrü ilə müqayisə olunmalıdır (məsələn, ikinci kvartal üzrə qeydə alınmış cinayətləri dinamika göstəriciləri birinci kvartal üzrə göstəricilərlə müqayisə olunur, yaxud keçən ilin ikinci kvartal göstəriciləri ilə müqayisə olunur).

Lakin bunu bilmək vacibdir ki, dinamika göstəricilərinin hesablanması zamanı tədqiq olunan dövrün müddəti nə qədər qısa olarsa hüquq pozuntularını qruplara və növlərə ayırmaq imkanı da bir o qədər az olar. Buna görə də bu keçid müddət ərzində bu və ya digər növ cinayətlərin tendensiyasından danışmaq mümkün deyil. Belə ki, məsələn: aylıq göstəricilər əsasında tendensiya axtarmaq absurddur. Lakin bu halda ümumilikdə cinayətkarlığın, yaxud onun ayrı-ayrı qruplarının tendensiyası barədə danışmaq olar. Dinamikanın təkcə keçən dövrlə deyil, həmçinin keçən ilin analoji dövrü ilə müqayisəsi bizə hüquq qaydası vəziyyətinin mövsümi meyllərini göstərəcək, hansı ki, bu da çox vaxt böyük əhəmiyyətə malik olur.

Hüquq qaydasının vəziyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı region əhalisinin dəyişən sayının təsirini istisna etmək üçün nisbi göstəricilərdən istifadə olunur. Burada qeydə alınmış hüquq pozuntuları əhalinin 10.000 yaxud 100.000 nəfərinə münasibətdə hesablanır və bu hüquq pozuntularının səviyyəsini ifadə edir.

Hüquq pozuntularının (cinayətkarlığın) səviyyəsinin hesablanması hüquq pozuntularının vəziyyətini həm müəyyən zamanda, həm də məkanda müqayisə etməyə imkan verir. Onun köməyi ilə cinayətkarlığın cari ildəki vəziyyətini istənilən ötən illərdəki cinayətkarlığın vəziyyəti ilə müqayisə etmək olar, baxmayaraq ki, bu illər ərzində regionun əhalisi artmışdır, yaxud azalmışdır. Bu göstəricinin tətbiqi, tədqiq olunan regionda cinayətkarlığın vəziyyətinin böyük və kiçikliyindən asılı olmayaraq istənilən digər regionun göstəriciləri ilə və ya bütövlükdə respublika göstəriciləri ilə müqayisə etməyə imkan verir. Beləliklə bu göstəricilərin hesablanması aşağıdakı suala cavab verir: Qeydə alınmış cinayətlərin sayının artması cinayətkarlığın artması ilə bağlıdır, yoxsa regiondakı əhalinin sayının artması ilə? Yəni bununla biz əməliyyat şəraitinin çətinləşməsinin real səviyyəsini aydın dərk edirik.

Analiz prosesində müxtəlif göstəricilər hesablanır. Belə ki, cinayətkarlığın ümumi səviyyəsinin hesablanması ilə bərabər, inzibati hüquqpozumaların səviyyəsi, yetkinlik yaşına çatmayanların cinayətkarlığın səviyyəsi (regiondakı 14-18 yaşlı şəxslərin sayına münasibətdə), residiv cinayətkarlığın səviyyəsi (regionda yaşayan əhalinin sayına münasibətdə və əvvəllər məhkum olunmuşların sayına münasibətdə) yol nəqliyyat hadisələrinin səviyyəsi (qeydiyyatda olan avtonəqliyyat vasitələrinin sayına münasibətdə) və s. göstəricilərin səviyyəsi hesablanır.

Analiz nöqtəyi-nəzərindən bizim üçün təkcə göstəricilərin region üzrə analoji göstəricilərlə və ya keçmiş dövrün göstəriciləri ilə müqayisə etmək maraqlı olmazdı. Burada biz həmçinin müxtəlif müqayisəli göstəricilərin səviyyəsinin bir-biri ilə bağlılığını müəyyən etməliyik, hansı ki, bunların arasında müəyyən korelyasiya asılılığı mövcuddur. Belə ki, məsələn, cinayətkarlığın səviyyəsinin və inzibati hüquqpozumalarının səviyyəsinin göstəricilərində əhəmiyyətli dəyişikliklərin aşkar olunması inzibati təcrübənin həyata keçirilməsindəki çatışmazlıqlardan xəbər verir. Analoji şəkildə digər qarşılıqlı müqayisəli göstəricilərin də bir-biri ilə bağlılığı öyrənilə bilər (məsələn, məhkum olunmuş əhalinin səviyyəsi, residiv cinayətkarlığın səviyyəsi və s.).

Hüquq pozuntularının strukturunun analizi - hər bir hüquq pozuntusu qrupunun yayılmasını və xidmət aparılan regionun qeydə alınmış məcmu halında tədqiq edilən hüquq pozuntularının növünü müəyyən etməyə imkan verir. Burada struktur dedikdə ayrı-ayrı növ və qrup cinayətlərin, yaxud hüquq pozuntularının ümumilikdə qeydə

alınmış hüquq pozuntularının göstəricilərində xüsusi çəkisi (yaxud payı) başa düşülür. Kompleks analiz prosesində bir qayda olaraq aşağıdakı göstəricilər hesablanır: qeydə alınmış cinayətlərin ümumi sayında ayrı-ayrı xidmətlər üzrə (Cinayət-axtarışı və s.) cinayətlərin payı, ayrı-ayrı qrup cinayətlərin ağır cinayətlər, şəxsiyyət əleyhinə cinayətlər, mülkiyyət əleyhinə cinayətlər və s.) payı, ayrı-ayrı növ cinayətlərin payı, həmçinin inzibati hüquqpozumaların payı hesablanır.

Struktur hesablanmış göstəriciləri - dinamikanın göstəriciləri kimi qiymətləndirmək üçün keçən dövrün analoji göstəriciləri ilə və bütövlükdə regionun orta göstəriciləri ilə (aydınlaşdırılır) müqayisə edilir. Belə ki, struktur analiz zamanı bilmək lazımdır ki, bu göstərici yalnız qeydə alınmış cinayətlərin kifayət qədər böyük massivi şəraitində işləyə bilər. Böyük olmayan ilkin informasiya massivində strukturu mütləq göstəricilərin köməyi ilə qiymətləndirmək daha məqsəduyğundur.

Hüquq pozuntularının «coğrafiyasının» analizi - ayrı-ayrı inzibati sahələrdə, mikrorayonların (yaşayış məntəqələrinin), həmçinin müəssisə, təşkilat, təhsil ocaqlarının, ticarət və istirahət obyektlərinin hüquq pozuntularının təsirindən nə dərəcədə ziyan çəkməsini özündə əks etdirir. Ziyan çəkmiş sahələri daha dəqiq müəyyən etmək üçün təkcə ümumilikdə cinayətkarlığın deyil, həm də inzibati hüquq pozumaların və ayrı-ayrı qrup və növ cinayətlərin səviyyəsini, artımını və yayılmasını analiz etmək vacibdir.

Qeydə alınmış hüquq pozuntularının coğrafiyasının- analizi və qiymətləndirilməsi, onların dinamikasının, səviyyəsinin və strukturunun tədqiqi - orqanın qarşısında duran başlıca vəzifələri, qüvvə və vasitələrin prinsiplial yerləşməsinə və bu qüvvə, vasitələrlə gündəlik operativ idarəetmənin vəzifələrini aşkara çıxarmağa imkan verir.

Qeydə alınmış cinayətlərin baş vermə vaxtı üzrə (günün saatları, gün, həftə, ay, üsuluna görə, cinayətin qəsd etdiyi obyektə və şəraitə görə, hansı ki, onun törədilməsinə kömək etmişdir və sair amillərə görə analizi onların baş vermə yeri və başqa cinayətlərin baş vermə vaxtı ilə tutuşdurularaq orqan qarşısında duran vəzifələrin, həmçinin qüvvə və vasitələrin yerləşməsinin daha da konkretləşdirilməsinə imkan yaradır.

Hüquq pozuntusu törədənlərin şəxsiyyətinin analizi - bu kontingent şəxslərin sosial demoqrafik xarakteristikalarının tədqiqi məqsədi ilə həyata keçirilir. Bu analiz prosesində aşağıdakılar müəyyənləşdirilir:

- cinayət törətmiş və məsuliyyətə cəlb olunmuş şəxslərin ümumi sayının və yaxud ayrı-ayrı kateqoriya şəxslərin sayının dinamikası (kişilər, qadınlar, yetkinlik yaşına çatmayanlar, daimi gəlir yeri olmayan şəxslər, yerli sakinlər, gəlmələr, əvvəllər məhkum olunmuşlar və s.);

- ayrı –ayrı kateqoriya cinayətkarların strukturundakı dəyişikliklər və onların payı, həmçinin cinayətlərin törədilmə yeri ilə onu törətmiş şəxslərin yaşadığı yerin coğrafiyası əlaqəsi.

Hüquq pozuntusu törətmiş şəxslər kontingentinin analizinin nəticələri konkret kateqoriya vətəndaşların müəyyən olunmasıdır. Hansı ki, bu vətəndaşlarla ilk növbədə profilaktiki iş aparılmalıdır, yaxud müəyyən şəraitlə bağlı hər hansı axtarış tədbirlərinin həyata keçirilməsi vacibdir.

Lakin, xidmət aparılan ərazidə hüquq qaydasının vəziyyətinin qiymətləndirilməsi və öyrənilməsi, vətəndaşların məktub, ərizə və şikayətləri, kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunmuş məlumatlar, vəzifəli şəxslərin məlumatları və hüquq qaydasının vəziyyəti məsələlərinə dair xüsusi aparatın məlumatları analiz edilmədən natamam olacaqdır. Belə ki, bu məlumatlar ictimai təhlükəsizliyin həqiqi vəziyyətini daha dolğun açıb göstərə bilir. Belə bu cür məlumatlar hərdən statistik göstəricilərdə öz adekvat əksini tapa bilmir. Bundan başqa informasiyanın bu növ analizi müəyyən dərəcədə bir sıra təzahürlər barədə fikir yürütməyə imkan verir ki, bunlar da latentlik, daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin effektivliyi və sairidir.

Xarici mühitin vəziyyətinin tədqiqi və hüquq qaydasının vəziyyətinə təsir göstərən faktorların aşkara çıxarılması. Hüquq qaydasının vəziyyətinin analizi nəticəsində aşkara çıxarılmış dəyişikliklər və tendensiyalar öz izahını tələb edir. İlk növbədə meydana çıxmış suallara cavabı, hər hansı təzahürü real həyatla xarakterizə edən statistik və faktiki məlumatların analizində axtarmaq lazımdır. Çünki, birincisi, bunlar sosial təzahür kimi hüquq qaydasının vəziyyəti ilə birbaşa bağlıdırlar, ikincisi, onlar daxili işlər orqanları sisteminin fəaliyyətinə təsir göstərilir.

Beləliklə, xarici mühitin hansı faktorları analiz prosesində tədqiq olunur.

Konseptual (təsəvvür edilən) mühitin qaydalarının təhlili.

Bu analiz bir sıra məsələlərin aydınlaşdırılmasına kömək edir ki, bunlar da aşağıdakılardır: hüquq qaydasının vəziyyətindəki dəyişikliklər, qanunvericilikdəki dəyişikliklərin nəticəsidirmi; bu dəyişikliklər mərkəzi, regional və hakimiyyət və yerli idarəetmə orqanlarının, prokurorluq, ədliyyə orqanlarının, həmçinin daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifələrin bir hissəsini yerinə yetirən orqanların qərarlarının, sərəncamlarının və sair aktlarının işıq üzü görməsinin nəticəsidirmi? Məsələn; 2002-ci il 28 sentyabrda «Sahibkarlığın inkişafına Mane olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı qüvvəyə mindi. Bu fərmanın qüvvəyə minməsi ilə iqtisadi sahədə cinayətlərin xüsusi çəkisində dəyişikliklər baş verdi. Çünki, bu fərmanla DİN-in tərkibindəki iqtisadi sahədə Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsi ləğv olundu və bir çox iqtisadi cinayətlərin istintaqını aparmaq səlahiyyəti Azərbaycan Respublikasının Vercilər nazirliyinə verildi.

Demoqrafik vəziyyətlərin analizi - hüquq qaydasının vəziyyətindəki aşkar olunmuş tendensiyaların əhalinin sayının artım strukturu ilə (təbii və mexaniki artımın qarşılıqlı əlaqəsi), əhalinin region üzrə miqراسiyası ilə (həmçinin gedib-qayıtma), əhalinin yaş tərkibinin dəyişməsi ilə (həmçinin yetkinlik yaşına çatmayanların) xüsusi kontingent əhalinin sayının dəyişməsi ilə (əvvəllər məhkum olunmuşlar, şərti məhkum olunmuşlar, şərti azad edilmişlər), və anormal meyilli şəxslər ilə (narkomanlar, alkoqoliklər, psixi və vemerik xəstələr) həmçinin ərazidə yaşayan qaçqın, vətəndaşlığı olmayan şəxslər və işsizlərlə nə dərəcədə bağlı olduğunu aşkar etməyə imkan verir.

Lokal sosial-iqtisadi faktorların analizi - hüquq qaydasının vəziyyətindəki dəyişikliklərin obyektiv səbəblərini aşkar etməyə imkan verir. Bu zaman hüquq qaydası vəziyyətinin bir sıra faktorlarla qarşılıqlı əlaqəsi öyrənilir və müəyyən edilir. Bu faktorlarla rayonda iqtisadi dəyişiklikləri (yeni kommersiya strukturlarının açılması, xidməti, ticarət və s. obyektlərin, mədəniyyət, təhsil ocaqlarının açılması və s.), həmçinin sosial sahədə baş verən digər dəyişiklikləri aid etmək olar.

Bundan başqa bu blok üzrə analizdə ictimai qaydanın qorunması üzrə daxili işlər orqanları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərən ictimai təşkilatların da vəziyyəti və fəaliyyəti analiz olunur. Bu da öz növbəsində qüvvə və vasitələrinin, həmçinin onların yerləşməsinin yaranmış əməliyyat şəraitinə uyğunluğu, həmçinin ictimai qaydanın qorunması və hüquq pozuntularının profilaktikası üzrə onların işinin səmərəliliyi barədə fikir yürütməyə imkan verir.

Daxili işlər orqanlarının vəziyyəti və fəaliyyətinin tədqiqi - onun strukturunun, şəxsi heyətin sayının, qüvvə və vasitələrin yerləşməsinin, texniki təminatının, praktik fəaliyyətinin nəticələrinin öyrənilməsindən ibarətdir. Bu tədqiqat aşağıdakı məqsədləri daşıyır:

- şəxsi heyətin sayının nə dərəcədə rəasional yerləşməsini müəyyən etmək;
- əməkdaşların üzərinə düşən vəzifələrin ağırlıq dərəcəsinin müəyyən edilməsi;
- orqanın praktik fəaliyyətinin yaranmış əməliyyat şəraitinə nə dərəcədə uyğunluğunun müəyyən edilməsi.

1. Bu blok üzrə analizi - müvafiq meyarlar əsasında aparılmış müxtəlif xidmətlərin əməkdaşlarının işlə yüklənməsinin araşdırılmasından başlamaq daha məqsədəuyğun olardı. Yəni cinayət-axtarış aparatı üçün bu qeydə alınmış cinayətlərin (xüsusilə də naməlum şəraitdə törədilmiş cinayətlər) əməkdaşların sayına nisbəti, istintaq aparatı üçün isə bu icraatda olan və başa çatmış cinayət işlərinin sayının - müstəntiqlərin sayına nisbətidir.

Əməkdaşların yüklənmə dərəcəsinin müəyyən etmək üçün xidmətlər üzrə yüklənmə göstəricilərini qonşu region üzrə analoji orta göstəricilərlə müqayisə etmək yaxud bu orqanın keçmiş dövr üzrə analoji göstəricilər ilə tutuşdurmaq olar. Müvafiq xidmət aparatının üzərinə düşən yükün kəskin artmasının bu aparatın iş göstəricilərinin aşağı olmasının nəticəsi kimi qiymətləndirmək olar.

2. Əməkdaşların üzərinə düşən yükün hesablanmasını həyata keçirərkən qüvvə və vasitələrin yerləşməsini analiz etmək daha məqsədəuyğundur. Çünki bu analiz yaranmış əməliyyat şəraitinə uyğun olaraq mikrarayonlar miqyasında qüvvə və vasitələrin yerləşdirilməsinin düzgünlüyünü aşkar etməyə imkan verəcəkdir.

3. Orqanın və onun xidmətlərinin şəxsi heyətinin ümumi sayının dinamikasının tədqiqi əhəmiyyətli praktiki maraq kəsb edir. Bu tədqiqatın məqsədi şəxsi heyətin sayının dinamikasındakı dəyişikliklərin tempinin, qeydə alınmış cinayətlərin dinamikasının tempi ilə müqayisə olunmasıdır. Bu, orqanın və onun müvafiq xidmətlərinin ştat sayında dəyişikliklər etmək üçün əsas verir. Zəruri hallarda bu analiz orqan və onun xidmətlərinin əməkdaşlarının dolğunluğu hesablanmalarının nəticələri ilə tamamlana bilər (yəni əhali sayına görə, nəqliyyat vasitələrinin sayına görə, avtomagistralların sıxlığına görə və s.).

Bundan başqa bu bölmədə orqanın texniki vasitələr, nəqliyyat vasitələr, rabitə vasitələri ilə təhcizati barədə məlumatlar da analiz edilir. Burada birincisi faktiki mövcud olan vasitələrin tabel sayına uyğunluğu tədqiq olunur, ikincisi isə bu vasitələrin sayının və keyfiyyətinin yaranmış əməliyyat şəraitinə uyğunluğu tədqiq edilir.

Orqanın fəaliyyətinin nəticələrinin tədqiqi - zamanı ümumprofilaktik tədbirləri xarakterizə edən göstəricilər müxtəlif növ uçotlarda keçən şəxslərlə fərdi-profilaktiki işin göstəriciləri həmçinin cinayətlərin qarşısının alınması üzrə işin nəticələri (qarşısı alınmış cinayətlərin mütləq sayı, onun qeydə alınmış cinayətlərlə müqayisəsi, orqanların

xidmətlərinin bu işdə iştirakı) analiz edilir və qiymətləndirilir. Həmçinin cinayətlər barədə ərizələrin və məlumatların baxılmasının və həll edilməsinin analiz idə orqanın fəaliyyətini qiymətləndirməyə imkan verir. Bu işi cinayətlər barədə baxılmış və həll olunmuş ərizə və məlumatların sayı, onların baxılma müddəti və nəticələri, həmçinin orqanın xidmət və bölmələrinin bu işdə iştirakı nöqtəyi nəzərindən qiymətləndirilir. Bu məlumatlar həmçinin orqanın əsas xidmət və bölmələrinin üzərinə düşən yükü qiymətləndirərkən də nəzərə alınır, həmçinin bu fəaliyyətə münasibətdə qanunun tələblərinin riayət olunması predmeti üzrə analiz olunur.

Cinayətlərin açılması və cinayətkarların axtarışı üzrə daxili işlər orqanlarının işi onun fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Bu iş cinayətlərin ümumi açılma dərəcəsi; ağır cinayətlərin açılma dərəcəsi; yetkinlik yaşına çatmayanlar tərəfindən törədilmiş və naməlum şəraitdə törədilmiş cinayətlərin açılma dərəcəsi: ayrı-ayrı növ cinayətlərin açılma dərəcəsi; hesabat dövründən əvvəl törədilmiş cinayətlərin açılma dərəcəsi və burada iştirak etmiş orqan, xidmət və bölmələr, istifadə olunan spesifik qüvvə, vasitə və metodlar (uçotlar, texniki vasitələr, ictimaiyyətin köməyi, şəxsi axtarış və s.) həmçinin cinayətkarların və xəbərsiz İtkin düşmüş şəxslərin naməlum axtarışının vəziyyəti üzrə qiymətləndirilir. DİO-nun cinayətin istintaqı üzrə fəaliyyəti cinayətlərin açılması ilə bağlı olmasına baxmayaraq özünün spesifikasına malikdir. Belə ki, cinayətlərin açılması üzrə işin effektivliyi cinayətkarın şəxsiyyətinin müəyyən edilməməsi ilə əlaqədar icraatı dayandırılmış cinayət işlərinin sayı, keçmiş illərdə baş vermiş və istintaq prosesində açılmış cinayətlərin sayı, həmçinin əvvəllər məlum olmayan cinayətlərin sayı və sairə ölçülür.

Cinayət işlərinin istintaqının keyfiyyəti və vaxtlı-vaxtında başa çatdırılması əlavə istintaqa qaytarılmış işlərin olub-olmaması ilə, istintaqın müddətinin artırılması ilə icraatı başa çatmış işlərin ümumi başa çatmış işlərin sayına faiz nisbəti ilə ölçülür, qiymətləndirilir. Maddi ziyanın ödənilməsi və istintaq prosesində qanunçuluğa riayət olunması (əsassız həbslərin sayı, əsassız tövsif və s.) işi ayrıca olaraq qiymətləndirilir.

Əməliyyat şəraitinin kompleks analizi zamanı orqanın inzibati qaydada tənbeh edilən hüquq pozuntuları ilə mübarizə üzrə fəaliyyətinin, ictimai dəyişikliyin təmin edilməsi üzrə fəaliyyətinin və sair başqa fəaliyyətinin tədqiqi və qiymətləndirilməsi də az əhəmiyyət kəsb etmir. Bu fəaliyyət istiqamətlərinin qiymətləndirilməsi zamanı rəhbər tutulan meyarlar müvafiq xüsusi kurslarda kifayət qədər öz əksini tapmışdır, bunun üçün də burada nəzərdən keçirilmir.

Hüquq qaydasının ayrı-ayrı problemlərinin və DİO-nun fəaliyyətinin xüsusi təhlili.

Biz əməliyyat şəraitinin kompleks analizinin ümumi metodikasını nəzərdən keçirdik. İndi isə hüquq qaydası vəziyyətinin və daxili işlər orqanının fəaliyyətinin ayrı-ayrı problemlərinin xüsusi analizinin bir neçə spesifik metodikalarını nəzərdən keçirək.

Artıq yuxarıda deyildiyi kimi hüquq qaydasının vəziyyətinin və daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin ayrı-ayrı problemlərinin xüsusi analizi bir növ komplekt analizi tamamlayır, yaxud onun sonrakı inkişafını xatırladır. Buna görə də bu analizin həyata keçirilməsi bir qədər spesifik xüsusiyyətlərə malikdir və aşağıdakı əsas mərhələlərdən ibarətdir:

1. Problemin axtarışı – yəni onun aşkar edilməsi.

Bu problem necə ortaya çıxır? – Problem tələb olunan hər-hansı bir hüquqi, iqtisadi, mənəvi və s. normativlərlə – onlara faktiki nail olma səviyyəsi arasındakı ziddiyyətdən, kənarlaşmadan irəli gəlir.

- hüquq qaydasının vəziyyətindəki bu və ya digər meyillərin səbəbləri öz izahını kompleks təhlilin materiallarında kifayət qədər tapa bilmədikdə;

- ya vətəndaşların ərizələri və ya KİV-in çıxışları əsasında həyata keçirilir;

- ya da ki, hakimiyyət və idarəetmə orqanları və ya DİO-nun yuxarı orqanları tərəfindən vəzifə və ya problem kimi ifadə olunur.

Beləliklə, problem başlıca olaraq DİO-nun fəaliyyətinin nəticələri və hüquq qaydasının vəziyyəti haqqında vətəndaşların ərizə və şikayətləri, habelə KİV-nin materiallarının təhlili ilə bağlı statistikanın öyrənilməsi əsasında aşkar edilir. Məsələn, BBPI-də I rübün yekunlarının müzakirəsi zamanı, Binəqədi rayonu ərazisində yeni yaşayış massivinin sürətlə artması - əlavə polis bölməsinin yaradılması problemini, aktual məsələ kimi gündəliyin müzakirəsinə çıxarılmışdır.

2. Fərziyələrin irəli sürülməsi - bu bir sıra faktlara əsaslanaraq – obyektin, əlaqənin və ya hadisənin səbəbinin mövcudluğu haqqında mümkün olan yekun fikirdən ibarət ehtimaldır.

Yəni – təhlil edilən hadisənin müəyyən faktorlarla, yaxud başqa hadisələrlə əlaqəsi barədə ehtimal olunan nəticənin çıxarılması - məsələn, kənd yerlərində cinayətkarlığın səviyyəsinin artması – kəndin həyat şəraitinə, məişət şəraitinə, asudə vaxtın keçirilməsinə, kəndlə şəhər arasında nəqliyyat yollarının salınması, həyat səviyyəsinin aşağı düşməsi və s. fərziyyə ola bilər.

3. Tədqiqat proqramının işlənilib hazırlanması – diqqətli yanaşma tələb edir. Çünki, tədqiqatın nəticələrinin doğruluğu və obyektivliyi xeyli dərəcədə ondan asılıdır. O, tədqiqatın əsas məsələlərini müəyyənləşdirən sənəd olmalıdır. Proqramda sualları elə qoymaq lazımdır ki, tədqiqat nəticəsində öyrənilən hadisənin və ya həmin hadisələr zamanı baş verən dəyişikliklərin səbəblərini və DİO-nun fəaliyyətində səmərəliliyin artırılması məqsədilə görülən tədbirləri müəyyənləşdirmək nümunə olsun.

Proqramı tərtib edərkən yadda saxlamaq lazımdır ki, bu proqramda - gələcəkdə idarəetmə üçün zəruri olan məsələlərin siyahısı nəzərdə tutulmalıdır.

4. Tədqiqat obyektlərinin seçilməsi – bir çox hallarda tədqiqat obyektini xüsusi ilə seçmək lazımdır. Burada vahid bir qayda yoxdur. Tədqiqat obyektinin müəyyən edilməsi yaradıcı prosesdir. Yaşayış məntəqələri, müxtəlif müəssisələr haqqında müəyyən informasiyanın toplanmasını təklif edir. Bu informasiya tədqiqat proqramında olan suallara cavab olmalıdır.

5. Tədqiqat metodikasının işlənilib hazırlanması – baxılan mərhələdə informasiyanın alınma mənbəyi, onun toplanması, saxlanması, sistemləşdirilməsi və emal qaydası müəyyənləşdirilir. Statistik cədvəllərin, anketlərin formaları əvvəlcədən

işlənib hazırlanır, habelə tədqiqat iştirakçıları qrupunun sayı və onun hər bir üzvünün konkret vəzifələri müəyyənləşdirilir.

Təcrübə göstərir ki, müqayisəli təhlil metodu tədqiqatda ən effektiv metoddur. Adətən, müqayisəli təhlil nəticəsində hüquq qaydasının vəziyyətində olan dəyişikliklərin səbəblərini aydınlaşdırmaq mümkündür. Müqayisə bir obyektin o biri obyektə müqayisədə cinayətkarlıqla mübarizənin təşkilinin obyektiv və subyektiv üstünlüklərini müəyyən etməyə imkan verir.

6. Tədqiqat obyektinə çıxanadək materillərin işlənib hazırlanması – fəzərri məlumatların (elmi ədəbiyyat, statistika və sorğu materialları və s.) toplanması və öyrənilməsindən ibarətdir.

7. Pilotaj – metodikanın yoxlanması – bunun üçün pilotaj tədqiqatlar həyata keçirilir. Onların köməyi ilə inofrmasiyanın təhlili və toplanmasının seçilmiş metodikasını təkmilləşdirilir, dəqiqləşdirilir. Pilotaj yeri tez bir vaxta öyrənilməsi mümkün olan əlverişli obyektədir. Pilotajı, adətən tədqiqatın daha da ixtisaslaşdırılmış 1-2 nəfər iştirakçısı apara bilər. Bu cür tədqiqatın müddəti 2 gündən çox deyil.

8. Obyektə tədqiqatın aparılmasının təşkili - mərhələsində qrup rəhbərinin rolu xüsusilə böyükdür. O obyekt rəhbəri ilə əlaqə saxlayır. Onlara tədqiqatın keçirilməsi metodikasını, proqramını, məqsədi ilə bağlı məlumatlar verir və digər təşkilati məsələləri onlarla birlikdə həll edir. Əgər tədqiqat obyektini polis idarə və ya polis şöbəsi seçilmişdirsə, onda tədqiqatın məqsədi, vəzifələri, metodikasını bütün şəxsi heyətin nəzərinə çatdırılır. Tədqiqat prosesində qrupun üzvləri əməkdaşları öz yanına dəvət etmək, onlara tapşırıq vermək, özlərini yoxlayanlar kimi aparmağa yol vermək olmaz. Əməkdaşların bütün çağırışlarını, sorğularını, xahişlərini qrupun rəhbəri vasitəsilə həyata keçirmək məqsədəuyğundur. Qrupun rəhbəri öz hərəkətlərini orqanın və ya bölmənin rəhbəri ilə razılaşdırılmalıdır.

9. Toplanmış materialın işlənməsi və yekun sənədlərin tərtibi – ilkin empirik materialların toplanması və işlənməsindən sonra həyata keçirilir. Sənədi tərtib etməzdən əvvəl qrupun rəhbəri bütün toplanmış materiallarla tanış olur. Yekun sənəd bir qayda olaraq kiçik girişdən başlayır. Girişdə tədqiqat olunan problemin aktuallığı, tədqiqatın məqsədi, proqramı və metodikasını izah olunur. Sənədin yekun variantını müzakirə edilir və tədqiqatın bütün iştirakçıları tərəfindən imza edilir.

Beləliklə, qeyd etmək lazımdır ki, əməkdaşların geniş kütləsinə məxsus olan təhlil materialları onların baxışlarının, dünya göstərişlərinin formalaşmasında, DİO-nun fəaliyyətinin gələcək təkmilləşdirilməsində və ictimai qaydanın mühafizəsi və cinayətkarlıqla mübarizədə – ən başlıca aktual problemlərin dərk edilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Analitik tədqiqatlar bu orqanların qanunçuluq və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi sahəsində olan Konsepsiyanın formalaşmasının zəruri amilləridir. Bu cür məsələlərin həlli zəruriyyəti «hüquqi kibernetika» adlanan yeni bir konkret elmi istiqamətin yaranmasına təkan verir.

Sual 3. DİO-da analitik işin təşkilinin təmin edilməsi

Analitik iş DİO-nun bütün xidmətlərinin və bölmələrinin işinin tərkib hissəsidir. Fəaliyyətin heç bir növünü analizin bu və ya digər növü olmadan, hüquq pozuntuları ilə mübarizənin daha effektiv metodlarının axtarışı olmadan təsəvvür etmək olmaz.

Hal-hazırda bu funksiyanın xüsusi olaraq ayrılması Azərbaycan Respublikasının DİN sisteminin bütün səviyyələrində analitik informasiya bölmələrinin yaradılması şəklində həyata keçirilir. Cinayət axtarışı və istintaqın icraçı işçilərin səviyyəsində hüquq pozuntularına səbəb olan hallar tədqiq olunur, mikromühitin hüquq pozan şəxslərə təsiri öyrənilir və işin daha effektiv formalarının və metodlarının axtarışı həyata keçirilir.

DİO xidmət və bölmələri səviyyəsində artıq hüquq qaydasının vəziyyəti müvafiq xidmət tərəfindən həyata keçirilir, daha aktual problemlər aşkar edilir və onların hərtərəfli tədqiqi aparılır. Şəhər, rayon orqanlarının xüsusi bölmələri əməliyyat şəraitini dövrü olaraq kompleks və cari analizin bütün xidməi sahələri üzrə həyata keçirirlər.

Analitik işin təşkilinin özü ilə, ilk növbədə, müvafiq informasiya fondunun yaradılmasını tələb edir.

İlk növbədə, bu iş lazımi informasiyanın növlərinin və həmçinin təyin edilməsindən ibarətdir. Bu informasiya DİO-da və onun xidmət sahələrində cari məsələlərin həlli üçün toplanmışdır. Analiz edilməli informasiyanın bütün həcmi operativ vəziyyətin kompleks və cari (gündəlik) analizində tədqiq edilməni müvafiq bloklara uyğun olaraq qruplara bölünür.

Məlumatların proqramlaşdırılmış şəkildə yığılması üçün informasiyanın rəsmi daşıyıcılarını hazırlayırlar. Onlar onun gündəlik yığılmasını orqana daxil olmaqla təmin edirlər.

Sosial informasiyanın analizində statistik qanunauyğunluqlar mühüm rol oynayırlar.

Statistik metodlar əməliyyat şəraitinin analizində bütün öyrənilən obyektlərin sayının təyin edilməsində istifadə olunur. Bundan başqa, sosial informasiyanın analizində ekstrapolyasiya (şamil edilmə) və kopellyasiya analizi, xətti və dinamik proqramlaşdırma metodlarından getdikcə geniş istifadə edilir.

Analitik işi yerinə yetirərkən sosial informasiyanın yığılmasının əsas metodları bunlardır:

- sənədlərin təhlili. Bu təhlil tədqiqat sahəsinə aid ədəbiyyatın seçilməsini və analizini, normativ aktların öyrənilməsini, habelə hesabat sənədlərinin, vətəndaşların məktublarına, ərizələrinə, şikayətlərinə baxılmasını və s. ibarətdir.

Son zamanlar sənədlərin daha dərin təhlili üçün konkret analizdən istifadə olunur.

- *sorğu-sual*: əsasən şəxsi analiz üçün istifadə olunur. Onun növləri anketləşdirmə və müsahibədir.

- *müşahidə*: operativ vəziyyətin təhlili zamanı, müsbət təcrübənin ümumiləşdirilməsində və başqa vəzifələrin yerinə yetirilməsində geniş istifadə edilir.

Bütün bu metodlar, bir qayda olaraq, seçilmə yolu ilə tətbiq edilir. Buna görə bu halda tədqiqatçının əsas vəzifəsi onların təmsil edilməsini təmin etməkdir, bu isə statistikanın xüsusi formulları ilə müəyyənləşdirilir.

Analitik iş hər bir orqanda təşkil edilməlidir, çünki onların kadr tərkibi son zamanlar xeyli artıb.

Bu gün analitik iş olmadan hüquq qaydası sahəsində idarəçilik qərarlarının əsaslı olması barədə danışmaq olmaz.

Bundan başqa, analitik sənədlərin əsasında dövlət hakimiyyəti orqanlarında və yerli idarəetmə orqanlarına əməliyyat şəraiti haqqında ümumiləşmiş informasiya hazırlanır, bu barədə əhaliyə və yuxarı DİO-na informasiya verilir.

DİO-da analitik işin təşkili qaydaları. DİO-da analitik işin təşkili qaydaları Azərbaycan Respublikasının DİN-in 14 may 2002-ci il tarixli 186/XİÜ «DİO-da analitik işin təşkili qaydalarının təsdiq edilməsi barədə» əmri ilə müəyyən edilmişdir.

Daxili İşlər Nazirliyinin 186/XİÜ əmrinə müvafiq olaraq, daxili işlər orqanlarında analitik işin təşkili aşağıdakı istiqamətlər üzrə həyata keçirilməlidir:

1. Məlumatların toplanması, sistemləşdirilməsi və təhlili;
2. İnformasiya-analitik sənədlərin və idarəçilik qərarlarının hazırlanması.

Analitik işin təşkilinin birinci istiqaməti üzrə aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilməlidir:

1. Gündəlik əməliyyat məlumatları – bu məlumatlar müvafiq növbətçi hissələri tərəfindən həyata keçirilir;

2. Cinayətkarlığın vəziyyətinə və əməliyyat-xidməti fəaliyyətin nəticələrinə dair ümumiləşdirilmiş təhlili arayışlar, şəhər, rayon, xətt polis orqanlarının, Naxçıvan MR DİN-in, Bakı BPI-nin, DİN-in mərkəzi aparatlarının materialları və analitik sənədləri – bu sənədlər şəhər, rayon, xətt polis orqanlarının təşkilati-inspektor qrupları, Bakı BPI-nin və Nəqliyyatda BPI-nin Təşkilati-İnspektor idarə və şöbələri, Naxçıvan MR DİN-in Təşkilati-İnspektor şöbəsi, Azərbaycan Respublikası DİN-in Baş Təşkilati-İnspektor İdarəsi tərəfindən təqdim edilir;

3. Cinayətkarlıqla mübarizənin ayrı-ayrı sahələri üzrə məlumatlar və hesabatlar – bu məlumat və hesabatlar isə daxili işlər orqanlarının müvafiq xidmətləri tərəfindən təqdim edilir.

Analitik işin təşkilinin ikinci istiqaməti üzrə aşağıdakı tədbirlər həyata keçirilir:

1. Adekvat tədbirlər, analitik arayışlar, əməliyyat şəraitinin təhlili, problem məsələlər üzrə qeydlər (habelə müvafiq tədqiqatların aparılması) – bu qeydlər təşkilati-inspektor aparatları və müvafiq xidmətlər tərəfindən hazırlanırlar;

2. Xidməti fəaliyyətin planları – belə planlar DİN-in 186/XİÜ əmrin 2-ci əlavəsinə müvafiq olaraq hazırlanırlar;

3. Normativ, metodiki sənədlər və icmallar – xidmət sahələri və istiqamətlər üzrə – bu sənədlər müvafiq struktur qurumlar və təşkilati-inspektor aparatları tərəfindən hazırlanırlar;

4. DİN-in Kollegiyasına, naziryanı əməliyyat müşavirəsinə, Naxçıvan MR DİN-in Kollegiyasına, Bakı və Nəqliyyatda BPI-nin Şuralarına, hüquq-mühafizə orqanlarının birgə müşavirələrinə materialların hazırlanması – bu sənədlər təşkilati-inspektor aparatları və digər maraqlı xidmətlər tərəfindən hazırlanırlar.

Analitik və idarəçilik sənədlərinin hazırlanması üçün istifadə olunan əsas mənbələr aşağıdakılardır:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qanunları, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərman və sərəncamları, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərar və sərəncamları;

2. DİN-in əmr, göstəriş və kollegiya qərarları, müvafiq tədbirlər planları;

3. Əməliyyat-statistik və informasiya qurumlarının cinayətkarlıqla mübarizəni və ictimai qaydanın təmini vəziyyətini, əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin nəticələrini əks etdirən statistik hesabatları;

4. Növbətçi hissələrin gündəlik əməliyyat məlumatları;

5. Şəxsi heyət arasında nizam-intizama və qanunçuluğa, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarına riayət olunması vəziyyətinə dair hesabatlar;

6. Vətəndaşların müraciətlərinə, cinayət xarakterli ərizə və məlumatlarına baxılması vəziyyətini xarakterizə edən müvafiq hesabatlar və informasiyalar;

7. Əməliyyat şəraitinə, cinayətkarlıqla mübarizəyə təsir göstərən amillərin müəyyən edilməsi üçün Dövlət Statistika, Məhkəmə, Ədliyyə, Prokurorluq, Milli Təhlükəsizlik, Vergi, Gömrük, Təhsil, Səhiyyə və digər orqanların respublika və onun ayrı-ayrı bölgələri üzrə məlumat və materialları.

NƏTİCƏ

Mühazirəmizin mövzusunun planına daxil edilmiş sualların açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, bu günkü mövzumuzun vasitəsilə əldə edəcəyiniz hüquqi biliklər sizin gələcək xidməti fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Çünki polisin qarşısında duran vəzifələrin tam, vaxtında və səmərəli yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi polis orqanlarında analitik işlərin təşkil edilməsindən bilavasitə asılıdır. Ona görə də bu günkü mühazirəmizin mövzusunun planına daxil edilmiş sualların açıqlanması vasitəsilə sizə, birinci növbədə daxili işlər orqanlarında analitik işin məzmunu və əsas istiqamətləri, ikinci növbədə isə analitik işin həyata keçirilməsi metodikası və üçüncü növbədə isə analitik işin təşkilinin təmin edilməsi barədə geniş məlumat verildi.

Göstərilənlərdən əlavə mühazirəmizin mövzusunun üçüncü sualının açıqlanması zamanı daxili işlər orqanlarında analitik işin təşkilinin Azərbaycan Respublikası DİN-in 14 may 2002-ci il tarixli 186/XIÜ əmrindən irəli gələn tələblərə müvafiq olaraq həyata keçirilməsi, analitik və idarəçilik sənədlərinin hazırlanması üçün istifadə olunan əsas mənbələr barəsində də geniş məlumat verildi.

Mühazirəmizin mövzusunun planına daxil edilmiş sualların açıqlanması vasitəsi ilə əldə edəcəyimiz nəzəri bilikləri gələcək fəaliyyətinizdə rəhbər tutmaqla siz, həm xidməti vəzifələrinizi tam və səmərəli yerinə yetirmiş, həm də qanunçuluğun tələblərinə riayət etmiş və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 22 fevral 1998-ci il və 9 avqust 1994-cü il tarixli Fərmanlarından irəli gələn tələbləri layiqincə yerinə yetirmiş olarsınız.